

כיפת הסלע או אל-אקצא מי קדוש יותר ומין מנצח בגודול?

מאת: פנחים בריזאב

כמעט בזמנית, בהפרש של חודשים ספורים, הופיעו בעיתונות הנטומיסטיות שתי כתבות מעניינות: בסוף 2009 כתוב מיכאל בוניין בכתב מחקר מעמיקה ב-IBNS Journal אודות ירושלים וمسجد כיפת הסלע על שטרות. ובתחילת 2010 הופיעה בעלה שלנו בכתב מחקר לא-פחות מעניינת, פרי עטו של יורם העומרה ואובן סטולר, על שטרות המלך הירדיי הנוכחי عبدالלה השני, בה כיבב גם המסגד בעל הכיפה המצופה זהב, אחד האתרים הכי מזוהים עם הנוף הירושלמי – אם לא המזוהה ביותר.

בדת האסלאם קיים מדרג ברור באשר לקדושתם של מקומות. האתר הקדוש ביותר הינו הכהבה בעיר מכיה. אחריו באה העיר מדינה, ממנה יצא הנביא מוחמד לכיבוש עירו הקדושה ממנה גורש בובש פנים. המקום השלישי בקדושה לאסלאם שמור לירושלים, ובפרט למסגד אל-אקצא. לפי המסורת האסלאמית נסע מוחמד במסעו הלילי "מן המסגד הקדוש" (הכהבה, מכיה) אל "המסגד הקיצון" (אל-אקצא). שם הוא קשר את סוסו בעל הכנפיים, אל-בורק, ועלה שמיימה (קוראן, סורה 1: 17).

مسجد אל-אקצא מצוי בקצתו הדרומי של אל-חרם אשריף, הוא הר הבית. המבנה המקורי היה מעץ והוקם בתאריך לא ידוע, ככל הנראה על ידי הח'ליף השני עומר בן אל-ח'טאב. תיעוד ראשון על קיומו של מסגד אל-אקצא בא דוקא מקור נוצרי, הנזיר ארקלפוס, שביקר בירושלים בשנת 679 והעיד שראה את מבנה העץ המקורי. רק בשלב מאוחר יותר נבנה במקום מבנה אבן. מרבית ההיסטוריה הערבית מימי הביניים מייחסים את בנייתו של מסגד אל-אקצא לעבד אל-מלך, בונה כיפת הסלע, ומיעוטם מייחסים אותו לבנו, וליד הראשון. המבנה הוקם מחדש לפחות חמיש פעמים. הוא נהרס לחłówין לפחות פעמיים אחד ברעידת אדמה באמצע המאה השמינית. הבניה המחודשת האחורה של אל-אקצא הייתה בשנת 1035.

אולם, על הבניין השני הממוקם על הר הבית – בדיק במרכזה – אנו יודעים הרבה יותר. בנייתו הושלמה בשנת 691 על פי הוראתו של הח'ליף האומיי ה חמישי, עבד אל מליק אל-מרוואן; כלומר אחריו המבנה המקורי של אל-אקצא. אולם למרות זאת, נחשב הבניין המתומן לבנייה האסלאמי הקים העתיק ביותר בעולם כולו, ומחזק במספר שיאים מכובדים בהחלט: בין בנייני ירושלים הוא המצויר ביותר, המצלם ביותר, והוא ורק הוא שולט שליטה מוחלטת על נופה

של ירושלים, ולא חשוב מאי זה כיון מציירים או מצלמים אותו. והשיא האחרון לצורך עניינו הוא שבנין החרסינה המדיהים ביפויו מונצח בגדול את מסגד אל-אקצא באשר לכיכבו על שטרות שהונפקו על ידי הבנקים המרכזיים של מדינות אסלאמיות. שמו של מסגד אגדיה הוא קובת א-סח'רא, כיפת הסלע בעברית, The Dome of the Rock באנגלית. לפי המסורת האסלאמית אבן השתייה הממוקמת במרכזו של המסגד את המקום בו כמעט הקריב יעקב את בני יצחק. ואכן, במחקריו מונה החוקר בוניין 15 שטרות שהונפקו על ידי איי המנדטורית, ירדן, ערבי הסעודית, איראן ועיראק. גם מקומה של ישראל לא נפקד, כי מסגד כיפת הסלע מככב לצד הגב של השטר הנוכחי בערך 50 ש"ח, ליד המספר 50. מתכני השטר שעלה לצד הפנים שלו מופיע דיוקנו של שי עגנון – חתן פרס נובל הראשון של מדינת ישראל

— בחרו דזוקא בהר הבית וכיפת הסלע במרכזו, כי זה היה הנוף שנשקף מחלון ביתנו!

לעומת זאת תופס מסגד אל-אקצא — העולה באסלם בקדושתו על זו של כיפת הסלע — מקום מרכזי בהרבה על גבי שטרות שהונפקו על ידי מדינות אסלאמיות. רק שתי מדינות, ערבי הסעודית ואיראן, מצאו לנכון להנציח מסגד זה על שטרות. הרשות המוניטרית של ערבי הסעודית הנפיקה לראשונה בשנת 1983, שטר בערך של 50 ריאל עם התמונה של מסגד אל-אקצא לצד הגב של השטר — כאשר על צד הפנים מופיע דיוקנו של המלך פאחד... וכיפת הסלע! גם על השטר הנוכחי בערך 50 ריאל משנת 2007 עם דיוקנו של המלך עבדאללה מופיע מסגד אל-אקצא לצד הגב. ואיזה מבנה מככב לצד הפנים לצידו של הוד מלכות? ניחשתם נכון, שוב כיפת הסלע!

הבנק המרכזי של איראן הנפיק שטר אחד בלבד בערך של 20000 ריאל בשנת 2009, בו מופיע עליון הגב התמונה של מסגד אל-אקצא.

מדוע מופיע מסגד אל-אקצא, האתר מס' שלוש במדריך הקדושה האסלאמית, ב擢ה כה בולטת לטובות מבנה בעל חשיבות דתית גבוהה בהרבה? על כך אומר פרופ' שלמה גוטיין מהאוניברסיטה העברית: "הכוונה הייתה כי כיפת הסלע נועדה להתרומות [ביפניה] עם בני התפילה המפוארים הרבים של דתות אחרות. הצורה של כיפה שנייתה לקובת א-סח'רא — למורות היotta זורה לאסלאם — ניסתה להעתלות על הכיפות הנוצריות של אותה העת". זו גם דעתו של הארכיאולוג הבריטי א. קרוסוול, שכתב בשנת 1924 בספרו על מקור תוכניתה של כיפת הסלע: "אליה שבנו את ההיכל [כיפת הסלע] ל夸ו את מידותיה של כנסיית הקבר. קוטרה של כיפת הסלע הינו

20.2 מטר וגובהה 20.48 מטר, כאשר קוטרה של הcupola כל כנסיית הקבר הוא 20.9 מטר וגובהה 21.05 מטר."

מי שמכיר את כיפת הסלע היטב מבפנים מתרשם מייד מהעובדה כי המבנה לא נועד לשמש כמקום תפילה להמוני באי הר הבית. במקרה הטוב יכול מסגד זה להכיל כמה מאות מתפללים בו-זמנית.

לעומת זאת נועד מסגד אל-אקצא לשמש כמקום תפילה קבוע להמוני. שתו הפניימי משתרע על 35 دونם ומשמעותן

מকום ל-5,000 מתפללים, כאשר החצר החיצונית בעלת שטח של 144 دونם מסוגלת להכיל עד 40,000 איש.

כלומר, שני המסגדים על הר הבית נועדו למלא צרכים שונים לחלוון. מסגד אל-אקצא רוחב-הדים נועד לשמש כבית תפילה להמוניים מירושלים ומהוצאה לה, ואילו כיפת הסלע נועדה להיות "פניה היפוחית" או "כרטיס הביקור" של אל-קדס האסלאמית, ולעלות ביופיה על כל היכלי התפילה של הדתות האחרות בעיר. גם מיקומה על גבעה מעלה הר הבית והעובדה שהיא נראית היטב ממרחקים ושולטת למעשה על קו הרקיע הירושלמי, תרמו להפיכת כיפת הסלע לבניין האסלאמי העיקרי בירושלים. מיקומו הגיאוגרפי ה"ניחות" והנמור יותר בקצה הר הבית של מסגד אל-אקצא גם תרמו לעצמת חשיבותה המוחצת של שכנתה הקטנה יותר במרקזו.

למסקנה זו באו גם מתכני ומונפי שטרות מדינות האסלאם. נכון, מסגד אל-אקצא תופס את המקום השלישי במדריך הקדושה, ולכן הוא המבנה האסלאמי החשוב ביותר בירושלים. אבל... כיפת הסלע פשוט נראה הרבה יותר טוב, במיוחד על גבי שטרות!